

Őseibertani adatok Erdélyből¹

OROSZ ENDRÉTŐL.

Egy évtized óta ernyedetlenül folytatott ősrégészeti kutatásaim alatt oly sok őstelepről és lelőhelyről nyertem tudomást és oly rengeteg mennyiségű őseiberi lelettárgy halmozódott föl birtokomban, hogy — föltett szándékomhoz híven — mind e többé-kevésbbé érdekes ősrégészeti adatoknak tüzetes tanulmányozását végezni, illetőleg részletes leíró imertetését adnom a közel jövőben teljes lehetetlen. Minthogy azonban az Őstörténelem érdekében föltette kívánatos minden új lelőhelynek és adatnak az ősrégészeti irodalom keretébe való mielőbbi bevonása, azaz közlése, e szempontból tehát a jelen közlemény czéljául a tőlem eddig ismert összes új adatoknak, egy részüknek csak előzetes, más részüknek pedig végleges, számbavételét tűztem ki. Előzetesen — csak úgy melleleg — emlékezem meg a határozott jellegű amaz őstelepekről, melyeket idővel tüzetesebben és önálló alakban van szándékom ismertetni s azért ezeknek prioritási, illetőleg ismertetési jogát föntartani óhajtom a magam számára. Az ősrégészeti kutatások legjelentékenyebb eredményein, t. i. az önálló őstelepeken kívül vannak azonban oly jelentéktelenebb lelőhelyek is, melyeknek őseiberi tárgyai kevés számuknál vagy magányos előfordulásuknál fogva különállóan nem közölhetők, ezért tehát azokat összegyűjtve itten együttesen adom közre, mert, ámbár az ily szórványos kisebb leletek — a mint azt LUBBOCK az Őstörténelem nagymestere is mondja — az őseibertanra nem igen bírnak kiváló érdekléssel² azért ezeknek ismerete is hasznos, mert egyrészt újabb lelőhelyek, őstelepek vagy leg-

¹ Az Őstörténet nem tartozik az Orvos-Természettudományi Értesítő tárgykörébe. E dolgozatot azért közlöm, mivel szerzője egy régebbi szakülésünkön terjesztette elő és a szakosztály közlésre elfogadta. Szerk.

² L. Sir JOHN LUBBOCK, „A történelem előtti idők“, etc. I. pag. 104.

alább őstanyák fölfödözésére vezethetik a tovább kutatót, másrészt pedig az ősemberek nyomait is mutatják, hol egykoron azok barangoltak, kóborolva átúztak vagy esetleg hosszabb-rövidebb ideig épen tartózkodtak is, s így tehát ezek kiegészítik az ős-emberi tárgyakban gazdag telepek — mint őskori falvak — közti területek meddő voltát. A lelhelyek, egy-kettő kivételével, mind Éjszaki- és Közép-Erdélyre vonatkoznak, s, a mennyiben a rendszer nélkül innen-onnan összejegyzett adatok szétszórt volta megengedte, a folyó-völgyek szerinti physiographiai csoportosítást igyekeztem alkalmazni.

I. Határozott őstelepek.

1. **M é r a.** (Kolozs m.) Ördögárok-őstelep. E helység határán az „Ördögorr-árka“ nevű patak balparti áradmányi üledékei közt az 1891 év május hó 1-én, egy igen érdekes és gazdag ősembéri telepet fődöztem föl, melynek legkiválóbb jellegét a sok és esinosan idomított szarúkö és tűzkő szerszámok képezik. A néhány száz példában gyűjtött kőkéseken és szilánkokon kívül egyéb, péld. őrlőkő és ütőkő, vagy pedig esízolt és átfúrt kőszer, nem található. Sok edényeserép és konyhahulladék-esont van itt eltemetve.

2. **Sz u e s á g.** (Kolozs m.) Kőbánya őstelep. A Nádas-patak völgyének jobb oldalán fekszenek a szucsági mészkőbánya föltárásai, melyeknek a nyugati oldal fölötti lejtős szántóin őstelep nyomaira akadtam az 1889. szeptember hó 15-én talált edényeserepek és szarúkö-szilánkok alapján. Csízolt kőszerszámok is fordúlnak elő gyéren; nem volt nagy telep.

3. **B á e s i - t o r o k.** (Kolozs m.) A mészkőbányák között átfolyó Szucság-patak baloldali mellékén egy ősembéri tárgyakat szolgáltató helyet találtam 1891. október 6-án, de, minthogy a leletek kis területen és lejtős helyen fekszenek, inkább őskori tanyának, semmint telepnek gyanítom. Sok eserepet, esontot stb. ástam ki a lelőhelyen.

4. **K o l o z s v á r.** Kővári őstelep. A város éjszaknyugati részén a vasúti állomás és a Ferencz József-út összeszögelése közé a Fellegvár nevű magaslat végnyúlványa ékelődik be, egy igen szép diluviális pontot alkotó terrasse alakjában, mely az őstörténeti kor embereinek igen kedvező telephelyül kínálkozott. A fősíkot a Boldog-utezának az állomás-utezával¹ történt összeköttetése által kettévágták

¹ Tényleg nincs neve, tehát én nevezem „állomás-utezának“.

s ez időben, valamint később, a Kővári városrész házainak és utezáinak földmunkálatai közben kerültek napvilágra ősemberi tárgyak. A legelső darabokat 1891. okt. 5-én gyűjtöttem. Edényeserepek, állatesontok és hasogatott kődarabok szórványosan a telep minden részén lelhetők. A telep legnagyobb részét a Boldog-uteza és a Kővári városrész háztelkei borítják.

5. **Kolozsmonostor.** (Kolozs m.) „□□” ősemberi telep. A községtől délnyugatra a mészkőbányák fölötti fősíkon Erdély egyik legérdekesebb, legtanulságosabb és leggazdagabb őstelepe létezett, melyet 1889. ápr. hó 1-én földöztem föl. Kiválóan fontos e telepnek alapos és részletes ismerete, mivel classicusan tipusos újabb kőkori (neolithicus) műveltségi fokot (kulturát) vagyok szerencsés benne észlelhetni, a mi — a mint naponként tapasztalhatom — nem mindennapos őstörténeti jelenség. Néhány száz darab sokfajta kőeszköz, számos eserép, konyhahulladékesont stb. stb., de a legkisebbke fémkorra valló adat sines birtokomban. Gazdagságán kívül helyrajzi viszonyainak érdekes volta is becsesebbé teszi. Tűzetes tanulmányozásához és részletes leírásához a közel jövőben nem juthatok.

6. **Szamosfalva.** (Kolozs m.) A szamosfalvi özönvízkori (diluviális) kavicsbánya tetején ősemberi telep létezett, melynek területe a kavics kibányászása folytán ma-holnap végleg megsemmisül. Szarúkö szilánkok és edényeserepek megfigyelése által vettem róla tudomást az 1891 év őszén (nov. 8.). Kőeszközöket nem találtam itt. Lehet, hogy fémkori település.

7. **Csoma fája.** (Kolozs m.) Borsa, Bádok, és Csoma fája helységek közt (ez utóbbi közelében) a „Borsós” hegy tetején egy nagy területű és szokatlan gazdagságú őstelepet földöztem föl 1896 június 7-én. A hegy tetősíkján¹ igen sok edényeserép, konyhahulladékesont, kőeszköz, szilánk, égett agyagrög stb. stb. található. Erdély legnagyobb őstelepei közé sorolható e tanulságos lelhely.

8. **Szamos-Ujvár.** „Costa Gyerli” őstelep. A város nevezett határán, még gymn. tanuló koromban, (1886 körül) ősrégi eserepeket láttam, a nélkül, hogy tudtam volna a hely jelentőségét. 1895. okt. 7-én átkutattam a hegy tetősíkján lévő ezt a lelhelyt

¹ Szerző úr a „fenlapos” kifejezést használja pld. „a hegy fenlaposán”; ugyanazt jobban és jobb szóval fejezi ki nézetem szerint a t e t ő s í k. Lapos hely a magyarban nem szükségképen sík, hanem csak alacsonyabban fekvő helyet, példáulú lejtő alját is, jelent. Szerk.

s ekkor állapítottam meg annak őstelep voltát. Sok eserép, kőszerek, szilánkok stb. őstárgyak voltak találhatóak. Szamos-Ujvárnak ez a második őstelepe.¹

9. K u d ú, (Szolnok-Doboka m.) Innen 100 darabnál több ősemberi tárgyat szolgáltatott be az Erdélyi Múzeum régiséggyűjtésébe TORMA KÁROLY. A lelőhelyekről TORMA ZSÓFIA emlékezik meg röviden,² s tudomásom szerint ennél részletesebb leírását a lelőhelyeknek senki sem adja. Magam 1893. júl. 28—29-én látogattam meg a lelőhelyeket s gyűjtöttem újabb adatokat. Ásatás által sok őstárgyat lehetne innen nyerni, s az érdekes lelőhelyek tüzetesebb ismertetése is megérdemli a fáradságot.

10. K a c z k ó. (Szolnok-Doboka m.) Az említett község és az egyesült Szamos folyó medre közötti szántóföld területén a deés—zilahi vasútvonal kiépítése közben a bevágás földmunkálatai egy ismeretlen őstelepet tártak föl, melyre a fölületen heverő nagymennyiségű eserép tett figyelmessé 1892. júl. 17-én. Az edényeserepeken, konyhahulladékokon, szilánkokon és kődarabokon kívül egy kis vörösréz (*Cuprum*) rég érdemel itt kiemelését.

11. Sz é k. (Szolnok-Doboka m.) Innen a legelső adatokat DR. KOCH A. egyet. tanár úr közölte volt.³ Ennek alapján magam is kirándultam 1889. augusztusban Székre s ekkor vettem tudomást Széknek ősemberi tárgyakban való roppant gazdagságáról. Aug. 18-án tettem szert az első kőeszközökre innen, mely idő óta igen sokszor kutattam, gyűjtöttem az őstárgyakat („in situ“ is) és tanulmányoztam a lelőhelyeket (in loco). Kutatásaim alapján állíthatom, hogy Szék vidékén az ősemlők több — egymástól kisebb-nagyobb távolságban fekvő — helyen voltak megtelepedve s ezek az elszórt telephelyek együttesen akár terjedelemre, akár gazdagságra nézve az Erdélyi Felföld egyik legnagyobb őstelepét képezték. Százakra menő kőszerszám került már elő Szék határaitól, s még mindig kifogyhatlannak mutatkozik.

¹ Orosz E., A szamosújvári Lunkai ősemberi telep. — Erd. Múz. Értesítő. Term. szak. XIX köt. (1897) p. 10—22.

² TORMA ZSÓFIA, Hunyadmegyei neolith kőkorszakbeli telepek. — Erd. Múz. 1879. évf. 7-ik szám. Kudú.

³ KOCH ANTAL, Negyedik pótlék Erdély ősemlősei és ősemberi eszközök leleteinek kimutatásához. — Erd. Múz. Értesítő. Term. szak X. köt. 1888. p. 274.

De még az is kiváló tulajdonsága a széki őstelepnek, hogy az eddig ismert adatok tisztán újabb kőkori művelődésfokot igazolnak. A település részletes leírása jövő földadataim közé tartozik.

12. Szék, Vizekút. Szék őstelepüléseinek egyik előtttem legjobban ismert külön telepe az 1892. jul. 11—13 án a Beszterceze dülőben fölfödözött „Vizekúti őstelep”. A széki lelőhelyek elszórt volta miatt az egész település összevont leírása nehézségekkel járván, s mert a vizekúti telepet jobban ismerem a többi lelőhelyeknél, azért annak külön leírását szándékozom közreadni.

13. Szent-Egyed, (Szolnok-Doboka m.) „Fundatura őstelep”. E helyről Dr. TEMESVÁRI J. közölt egy telepet,¹ melyet helyrajzi- és leletviszonyainak alapos tanulmányozása végett én is fölkerestem 1896. jun. 22-én. A szentegyedi köznép gyűjtése folytán sok kőszerszám került TEMESVÁRI birtokába. A telepen megállapítót érdekes viszonyokat részletesebb leírásban fogom ismertetni.

14. Szeliese. (Torda-Aranyos m.) A helység északnyugati határán Szeliese, Oláh-Rákos és Tótfalu közé eső magas fősíkon őstelepre bukkantam 1891 május 8-án. Sok esízolt kőszerszám, vaskos quarz törmelék, edényeserép stb. fordúl elő a hegy lapos szántóterületén. A telep szélén egy nagy kerek tumulus is van. A leletek az újabb kőkorszak maradványai.

15. Tordai hasadék. 1888. jun. 26-án láttam először a fősíges lútványú tordai hasadékot, mikor, egy keeskepásztorfútól fölvezetve, a hasadék Torda felőli végének jobbparti oldalfalában magasan fekvő hatalmas nagy barlang szádájában sok ősemberi eserepet találtam a fölületen. Azóta még sokszor látogattam meg a természet e nagyszerű templomát s több barlangban is megállapítottam az ősember kétségtelen nyomait. Sajnos, hogy hazánk e ritka szépségű helye ősembertani, régészeti stb. tekintetben az illetékes tudományos társulatok által mindeddig nem lehetett figyelemre méltatva.

16. Tordai hasadék. Hegyeskő. A hasadék előtt magasra emelkedő kitörési (eruptív) kőzet- (Porphyra v. porphiritistuffó-) tömzs neve „Hegyeskő”, melynek háta egy terjedelmes fősíkot alkot. E szép tetősík szántóin 1896. ápr. 8-án egy nagy és gazdag

¹ I. Archaeologiai Értesítő. XV. köt. (1895.) pag. 388.

ősemberi telepet földöztem föl s gyűjtöttem ugyanekkor kőszközöket, szilánkokat, edényeserepeket, konyhahulladékokat s egyéb őstárgyakat. Leleteim az újabb kőkorszakra vallanak.

17. Túr-koppándi hasadék, (Torda-Aranyos m.) E hasadékot is 1888 év jun. 25-én ismertem meg s már akkor (mint IV. gymn. tan.) tapasztaltam, hogy ősemberi eserepek bőségesen hevernek itt szerje-szét. Azóta több kirándulást tevén, őstárgyakat is gyűjtöttem. A balparti tetőn határozott őstelep létezett. Barlangjai is ősemberi tanyákkül szolgáltak.

II. Szórványos leletek.

1. Hídeg-Szamos. (Kolozs m.) Csetátye. (Várhegy). PROHÁN Gy. bölesészett hallgató 1896-ban a kis aranybánya fölött emelkedő sziklás Csetátye-hegy tetéjének szántóin őskori eserepeket talált, melyekből szíves volt részemre is hozni néhány darabot. (A lakosok beszélték neki, hogy fazekakat és kardokat is találtak.) A eserepek korong nélküliek s homok v. kavics nines beléjük keverve. Néhány eserép graphitissal füstött s egy eserepen gyöngye hajlású hullámvonaldísz szemlélhető. A eserepek között, egy nyers meg egy égett esontoeskán kívül, több igen mállott agyagesillámpala (*Phyllitis*) volt, mely kőzetnek mállási termény agyagtalajában fordulnak elő a eserepek, mivel az agyag sajátságos rozsdavörös színével bírnak. E lelőhely hihetően őstelep s érdemes a kutatásra, minthogy a Csetátye oldalában van a „Dárius kincsé“-t kutatóktól föltárt *Ibex* esont-odú, melyből az *Ibex carpathorum* és *Antilope rupicapra* maradványokon kívül még egy határozottan ősemberi tűzkőszilánkot is közölt Dr. KOCH A. egyet. tanár úr.¹ Ennek alapján majd tüzetesebb kutatás által talán összeköttetésbe lehet hozni a esontodút a felső lelőhelyel.

2. Jegenye. (Kolozs m.) Határának valamely szántóján CSEME J. földműves egy a nyél-lyuknál eltört quarzitis (?) kavics kalapács felét találta. Hossza k. b. 8 cm, szél. 4 cm. Tulajdonosa, kuruzslásra használván, nem akarta átengedni.

3. András háza pusztá (Kolozs m.) A tarka-agyag omlás

¹ Erd. Múz. Értesítő. Term.-szak. XIII. k. (1891.) p. 1

alatt a Nádas medrében egy 2·3 cm hosszú, szürke obsidianus szilánkot találtam. Másodlagos fekvőhely.¹

4. Szucság. (Kolozs m.) A községben KABOS EMMA tanítónő udvarán találták a televényben egy a nyél-lyuknál kettétört kőkalapács felét. Hossza a nyél-lyuknál 6·5 em, legn. szél. 8·5 em, nyél-lyuk 25 és 18 mm. Anyaga ismeretlen kőzet (trachytis, andesitis v. valamely szarúköves anyag). A sok használattól igen megkoptatott eszköz szabálytalan formájú. Saját gyűjt.

5. Szucság. (U. o.) „Agyagos domb”. A helységtől é.-keletre fekvő Agyagos d. nevű magaslat lapályos fősíkján korong nélküli, fölálló peremű, durva cserepeket, szarúkö törmelékeket s egy congl.-quarz-kavics törőkövet gyűjtöttem. (1891.) DR. KOCH A. tanár úr innen egy kőbaltatöredéket közölt.² A nagy mészkőbánya és az Agyagos d. közti területen is fordulnak elő őskori tárgyak.

6. Kolozs-Monostor. (Kolozs m.) A monostori erdő alatt a falu és a mészkőbánya közti szántóföldeken durva őseserép, *Bos taurus* L. és *Ovis aries* L. zápfogaival került elő.

7. Kolozs-Monostor. (U. o.) Rákóczi-oszlop. A községtől nyugatra, a Kálvária és a Rákóczi-emplékoszlop között elterülő szántóföldeken gyakran jelentkeznek ősemberi tárgyak. A szép fősík kétségkívül ősi tanya volt, de a leletek kevés száma eddig még „telep”-re nem jogosítja. A cserepek korong nélküli durva kivitelűek, részint homoktartalmúak, részint homoktól mentek. — Perem félig kihajló; 1 bütököfogantyút és 1 szalagfület is láttam. Jellemző e lelhelyre egy gyakori előfordulású, tompa kúpalakú edényfogantyú, mely nincs átfúrva, csak két oldalán 1—1 kis bemélyítéssel ellátva. Egy eserép anyaga graphitissporral kevert s ezért kívül-belül szürkésfekete színű graphitises fényű; fest. A cserepekkel együtt 3 kis obsidianus szilánkot, 1 tűzkő,- több apró szarúkö forgácsot, vaskos quartz törmelékeket, néhány égett kis esontdarabkát s 1 égett agyagrögöt találtam. Többnyire földes szöv. durva cserepek, szarúkö, vaskos quartz, *Bos taurus* fogak, csontok és szénmorzsák a kolozs-monostori nagy gát mészkőbányájának 5—8 dem vastagságú ó-alluvialis föld televényében is előfordulnak. A gát és a Rákóczi-oszlop

¹ TÓTH MIHÁLY, Kolozsvár környékének kőzetei és ásványai, tekintettel ipari alkalmazhatóságukra. Kolozsvárt. 1877. (L. pag. 26. sz. 19.)

² L. Erdélyi Múzeum IV. évf. (1877.) 8 sz. pag. 192.

között, a k.-monostori gazd. tanintézet tulajdonát képező területen faültetés végett leásott gödrökből (5 dem) eserepek, obsidianus- és szarúkö-szilánkok, égett esontok és megégett földes agyagrögök kerültek fölületre. E lelőhely területét Tóth Mihály gyűjtése alapján Dr. Koch A. egyet. tanár úr is említi.¹

8. Kolozs-Monostor. (U. o.) Kis-Szamos. A Szamos kavicsai között találtatott egy 11 cm hosszú, finomszemű, szürke, palás, iszaphomokkő kavicsból készült, hosszában kettéhasadt kővéső fele. A kavics ékalakját itt-ott nagyjában megesíszolta az ősember s így kevesebb fáradsággal jó kővéső birtokába jutott. Ívalakú, 5 cm hosszú, éle szélesebb a felső (fogó) részénél s használat miatt kopott; felső végén ütések nyomai láthatók.

9. Kolozsvár. M. kir. áll. fitanítóképző intézet. Az Eperjes-utczában lévő tanítóképző telkén (Gr. Lázár-kert) az 1890 évben kavicsfejtés végett egy kisebb gödröt mélyítették le az 50 cm vastag új-alluvialis, homokos, sovány televény alatt elterülő szintén új alluvialis kavicsrétegbe. Ez alkalommal került a felszínre a 80 cm-nél vastagabb kaviestelepből egy a nyél-lyuknál ferdén még az őskorban kettétört kőbalta fele. Anyaga: finomszemű, szürke, quarzitises homokkő. Alakja 2 élű baltára (bipennis) mutat. Kőkori típus. Eredetileg kavics volt s ebből idomították (a mint a fölület egyenetlenségei mutatják) esinos formával és esíszolták 2 oldalán egyenletes simára az élek alakítása és erősítése végett. Az ép élű balta 10—11 cm hosszú volt. Nyél-lyuk szél. 22 és 26 mm átm. Az őskori törés szélei mind le vannak koptatva. A kavicsrétegből egy *Equus caballus* L. zápfoga is került ki. Kisebb esontörmelékeken kívül még finom gyuratú,² vörös eserép és tégladarabokat is láttam a kavicsrétegbe beágyazva, melyeket rómaiaknak ismertem föl, miből következőleg elég érdekes levonni ebből a következtetést, hogy a Kis-Szamos folyó a Colonia Napoca létezése idejében rakta le a Kolozsvár területe alatt még sok helyt föltalálható 1—2 m vastag új alluv. kavics-telepet. A balta és az *Equus*-fog saját gyűjteményemben.

10. Kolozsvár. Nádaspartak. A vasúti állomás mögött

¹ Erdély ősemlős maradványai és az ősemberre vonatkozó leletei. — Erd. Múz.-Egyl. Évk. Új folyam (1876.), 5. szám, pag. 138. (sz. 55)

² Szerző a szokásos, de rossz „gyurma“-szót használja. Gyurat, gyútvány, gyúrmány és gyuradék: mindenik használható a kérdéses értelemben. Szerk.

a Papfálvára vezető út jobb oldalán, a patak balparti, m. e. 3 m magas, omlásos falában 1891. szept. 5-én cserepekre bukkantam. A partfalban a tárgyak a fölülettől 1·5 m mélyen fekszenek gyéren elszórva, s cserepeken kívül megégett föld- és agyagrögök, hamú, szénmorzsák, fölhasogatott csontok, kagyló- és csigahéjak, kődarabok vaskos quarz forgácsok és szarúkö törmelékek voltak találhatóak. Kiváló jelenség a szokásos durva kivitelű cserepek között egy finoman iszapolt homokos agyagból korongolt edény körpárkányos, homorú feneke s 2 drb. kis eserép, melyek szintén korong nyomát látszanak mutatni. A csontokon és az *Unio batavus* Lam. töredezett héjjain kívül a *Helix pomatia* L. is a konyhahulladékok közé számítható. Egy égett agyagrögben, melynek egyik oldala laposra van simítva, 20–23 mm átm. hengeres fapáleza benyomata látszik. A lapos fölület és a páleza között az agyag vastagsága csak 15 mm. Az őskori tárgyakat tartalmazó barnás, összetartó televényföld (2–2·5 m) alatt apró csillámos, kékes üledék következik, melyben igen sok *Unio batavus* Lam. nagy és vastag ép teknő fekszik mint fossilia, de emberi tárgyakat ebben már nem láttam. Kétségkívül emberi tanya létezett a Nádas mellékein.

11. Kolozsvár. Szamos folyó. A Nádas és a Kajántói patak torkolatai között, a Szamos jobbpartja egyik kavicstelepén egy a nyél-lyuknál kettétört szép kőcsákány felét találtam. (1892.) Hossza a nyél-lyuktól az élig 4·5 cm. Nyél-lyuk átm. 16–18 mm. Vastagsága a nyéllyukban az él felé eső oldalon 31 mm, a nyél-lyuk oldal felé eső részén ellenben csak 27 mm. Éle ívalakú s a görbület hossza 5 cm. A quarz-andesitis anyagú ép csákány hossza 12 cm lehetett. A nyél-lyuk és az él közötti része hengeresre van esiszolva, melynek kerülete 86–87 mm. Általában szöglet sehol sines rajta és egyenletes, simán esiszolt, szabályos alakú, karesú, igen csinos forma. Az ilyen kőeszközök a leghatározottabban nem kőkori, hanem már fém- (réz-, bronz)-kori kőgyártmányok. E kőcsákányhoz hasonló rézbaltát mutat be PULSZKY FERENCZ a rézkort tárgyaló műve XXVII-ik fejezetében.¹ Ugyancsak ilyen alakú, ép kőcsákány van a szamosujvári állami főgymn. gyűjteményében, mely Szamos Ujvárt szintén a Szamos folyó egy kavicstelepén, másodlagos lelhelyen találtatott.

¹ A Rézkor Magyarországon. pag. 54. 1-ső sz. ábra.

12. P u s z t a-S z e n t-M i k l ó s. (Kolozs m.) A Szamosvölgy balparti oldalát szegélyező hegyvonulat tetejének egy — Pusztaszent-Miklóssal szemben fekvő — nyeregbemélyedésén ősemberi tanyahelyet találtam (1895. okt. 27.) az ott előfordult eserepek, őrlő- és törő-kövek alapján. A Szamos folyó és a Taresa-patak völgye közötti gyalogátjáró ösvény épen ott vezet körösztfül, hol az őstanya létezett. A tetőről szép kilátás nyílik a Szamosvölgyre, valamint az észak felé elterülő „Taresa“ vidékre. Az őskori tárgyak eredeti fekvőhelye a nyereg keskeny fősíkjá, honnan a csapadékok a tárgyakat a lejtőkre is lehodták. Physiographiailag alkalmas telephely, de területileg és a leletek kevés számánál fogva csak őstanya lehetett. Az itten gyűjtött tárgyak a következők: Ép 42 mm hosszú, pattogatott élű, kékes-fehér chalcedonszerű tűzkő szilánk, melynek felső lapján 3 szilánk-lehasítási nyom látható. Legnagyobb szélessége 2 cm. A remek, lándzsahegy idomú szilánk lelhelye a ZONDA-szőlő fölötti terjedelmes szép fősík közepe. Érdekes egy — jelenlegi töredék alakjában — 25 cm hosszú finomszemű szürke homokkő drb., melynek lapján kőszőrűléstől, élesítéstől származó bemélyedések vagy vajatok vannak. Olyan csiszolókö ez, mint a borjasi „Téglaházi“ telepről leírott.¹

Két drb. őrlőkő töredék; egyik 5·5 cm vastag, szögletes formájú fenékkő, conglomeratumos durva quarz-homokkőből, a másik pedig, apróbb szemű homokkőből. Törőkő vagy morzsolókő 8 épebb s 7 töredezett példa fordult elő, mind diluvialis üledéki Szamos-kavicsból. Vaskos quarz 12, quarzitis 2 és andesitis 1 drb. Vaskos, fehér quarz töredékek és szarúkö törmelékek. A szokásos durva jellegű apró eserép elég gyakori; mind korong nélkül idomított, legnagyobb részt kavics-szemek nélküli anyagból. Perem fölálló és a fül széles szalagfűl. A díszítményt a perem alatti 3 ferde vessző-sor, a perem szélén fekvő 1 sor pontdész, párhuzamos egyenesek merőleges sorokban s egyközűen egymás fölé helyezett összetérő (convergens) egyenesek, hegyes szöget képezve, alkotják. Konyhahulladékokból csupán 1 *Bos taurus* L. zápfog és egy emlős állati csont-töredék került elő. Néhány égett agyagrög egyikében 3 mm átmérőjű hengeres favessző nyoma vehető észre. Kőszeköz, vagy más az elősoroltakon kívüli jelentősebb tárgy nem volt észlelhető.

¹ A borjasi ősemberi telepek (Torontál m.) leírása megjelenik a Tört. és Rég. Értesítőben Temesvárt. (L. a kőszerek közt.)

13. A p a h i d a. S z a m o s h e g y f o k. (Kolozs m.) Az apahidai nagy gát fölött a Szamos balpartjára meredeken kiugró hegyfok déloldali fõnsíkszegélyén õsemberi eserepekre találtam 1895. okt. 4-én. A neogeneus, diluvium és alluvium üledékeibõl fölépült h gyvonulat élén 1—1 õseserép szórványosan a p.-szt.-miklósi lelhelyig is elfordúl. Hihetõen egyazon nép tanyázott a hegyfoktól a szentmiklósi fõnsíkgig, a magaslat egyik helyérõl a másikra telepedvén át. E lelõhelyen sinesenek jelentékenyebb õstárgyak s a hegyfok is csak õsi-tanya volt. A kopár hegylejtõn gyűjtött tárgyak: 1 õrlõkõ töredék mállott trachitisbõl (?), 1 tömör andesitiskavics törõkõ töredék, 1 pörkölt esont-darab, néhány égett földes agyagrög és több eserép. A korong nélküli durva eserepek többnyire mind homok- és kavicszemekkel kevert anyagból vannak; a perem, néhány alig kifelé hajlót kivéve, mind föllálló, a fogantyú mind lapított hengeres szalagfûl; fenék lapos és síma. Dísz képez vízszintes pontsor az edény körül, lánzdísz az edény körül s egy eserepen íves görbe vonal is fordul elõ.

14. A p a h i d a. (U. o) F a t i a M e r e z i s.¹ A Szamosvölgy jobb oldalán a szamosvölgyi vas. állomással szemben emelkedik ki a 391 m „Fatia Merezis“ hegyesúcs, melynek aljában a Kolozi patak vagy más néven Gírla-patak foly. A csúcsnak délnyugati részén õsemberi nyomok mutatkoznak; néhány eserepen kívül kivált az agyagrögök gyakoriak. 1896. febr. óta idõnként a következõ tárgyakat gyűjtöttem innen: Egy mállott amphibolon-pala kõeszköz töredékén a fûrt nyél-lyuk látszik ugyan, de az eszköz faja a kis töredékbõl nem ismerhetõ ki. Egy vaskos quarz törõkõ féltrb. ütésnyomokkal bír. Számos apró szarúkõ-szilánk leheto fehér, sárgás, világos és sötét hamúszürke s chalcedonszerű kékes színû változatokban. Vaskos f. quarz éles szegélyû törmelékei, továbbá kavicsok, néhány quarzitis, homokkõ és szarúkõ töredékek voltak a csúcs körül. Cserepekbõl csak 20 igen apró töredéket gyűjthettem; mind korong nélküli õskori eserép általában kavics- és durva homok nélküli. Néhány díszes eserepen ferde vesszõ sor, párhuz. egyenes s kivált rhombus-idomú hálódísz szemlélhetõ. Jellemzõ e lelhelyre a

¹ L. az új specialis térkép (1: 75,000) Zone 18. Col. XXIX, Klausenburg lapján.

földes szöv. téglasárgás, barnás égett agyagrögök gyakorisága; bár eserép csak 20 drb. volt, ily kisebb-nagyobb agyagrögöt 30—40 drbot is láttam. Anyaguk valami pelyvával bőven kevert agyag, melybe kavics és homok nincs belekeverve. M. e. 10—15 drb. fölületén hengeres rudak, botok, vesszők benyomatai látszanak. A legkisebb 7 mm, a legn. 6 cm átméretű. Ez utóbbi nagyobb rög 6 cm-es benyomata mellett egy másik 3—4 cm átm. bot helye is látható. Néhány tömören gyúrt, téglaminőségű drb. kőkeménységűvé égett s tehát igen súlyos, ellenben 2 más likaesos szöv., salakféle drb. föltűnően könnyű. A csúcson egy kis ősemberi-társaság tanyázott.

15. A p a h i d a. (U. o.) A helység területén vaskori vagy római kori barbarus-település létezett. Kavicsfejtések közben az alluvialis kavics réteg fölötti új-alluvialis televényből igen gyakran emelnek ki korongolt, ép edényeket. Különösen a BOGDÁNFI-, SZABÓ-féle telkek és a község éjszaki oldalán a vasút mellett nyitott kavics-gödrök dúsabb lelhelyei az említett korszaknak. A BOGDÁNFI féle telken állítólag urnaféle nagy edények sorba helyezve találtattak, melyeket szokás szerint a munkások széttörtek. Ilyen kavicsgödörben találták az apahidai Omharus-kineset is. Ásatás eszközlése a BOGDÁNFI telken igen ajánlatos.

16. (U g y a n a z.) M A G Y A R I S. apahidai birtokos tulajdonában van egy 11 cm magas, elég szabályos csonka-kúp alakú, finom iszapolású, jól égetett, téglapiros színű hálósúly vagy inkább szövőszék-nehezék, melyet a falu közepe táján állítólag a televény alatti kavics között találtak. Legnagyobb szélessége alul 10 cm. Közepénél valamivel fönebb vízirányosan át van fúrva s a lyuk átm. kívül 13 mm, bent a közepén alig 5 mm. Kívül t. i. elkoptatta a zsinog, melyre föl volt függesztve s minthogy a súly merőlegesen függött, a lyuk felső éle jobban kopott, mint az alsó. Anyaga homoktartalmú. Lelhelye körülményeit jobban nem ismervén, lehet őskori is, de anyaga s a többi leletek alapján inkább későbbkori.

17. A z A p a h i d a és F e l s ő - Z s u k közti erdő déli oldalán egy terrasse fekszik, melyen 3 drb. vaskos f. quarz-kavics gömbtörökövet találtam.

18. Dengeleg. (Szolnok D. m.) Szamos f. medre. SERLEGI DEZSŐ dengelegi lakos birtokában 3 kőszerszám van, melyeket a Szamos f. egy kavics telepén a helység közelében találtak. 1. Ép kis kőfejsze trachytisből (?), kissé szabálytalanul alakítva és esiszolva. H. 8 cm, szél. a ny.-ly. mögött 4·7 cm, vast. 3·5 cm, élhossz. 3·5 cm, ny.-ly. átm. 1·7 és 1·8 cm. — 2. Szabályos alakú, esiszolt, ép véső andesitiből (?) H. 9·5 cm, élhossza 5 cm, felső végének szél. 3·5 cm, vast. 2 cm. Alsó oldala lapos, felső része hengeres. Igen szép síma fölületű. — 3. Kőbalta töredéke quarzitiből (?), hosszában kettéhasadva. Csiszolt példa volt. A tárgyak lelőhelyénél a Szamos kavicsai között valamely vizáradás által elhordva és lerakva nagyobb mennyiségű őskori eserép feküdt. E eserepek korong nélküliek, több-kevesebb homoktartalmúak s égetésök is különböző fokú. Fölálló és kihajló perem vegyesen furdúl elő köztük. Fogantyút is 2 félet találtam, u. m. lapított hengeres alakút és a középén 3 oldalúra keskenyülő szalagfület, mely utóbbi már bronzkorszakra mutat. Egy 4 mm vast. falú, hamúsínű edénycserepen keskeny, szögletes bütyökfogantyú áll, mely merőleges irányban egy kis pálezikával egymás mellett kétszer van átfúrva fölfüggeszthetés céljából. Ez is már fémkorra vall. A mi végül ez őskori tárgyak eredeti fekvőhelyét illeti, kétségkívül valamely a Szamoshoz közel fekvő őstelep az a hely, honnan vizáradások alkalmával a Szamos kimossa vagy pedig valamely patak a Szamos medrébe lehordja. Nyomozás által e telep föl volna fedezhető.

19 Dengeleg. (U. o.) Szamospart. 1891-ben az előbb említett kőszerszámok lelőhelyének kutatása közben Dengelegtől délre a folyó balpartjának 2 m vast. fekete televényében durva edény-töredékekre akadtam, konyhahulladék csontok kíséretében. Néhány földes szöv. eserép igen durva, vastag, korong nélkül idomított és rosszul égetett. Ki kell emelnem egy 6 mm vast., homoktartalmú, korong nyomát nem mutató, sötét-szürke cserepet, melyen az edény körül párhuzamosan haladó több egyenes alatt 9—10 szép, vékony, szabályos hullámvonal kanyarog egyközűen. A csontok között a *Bos taurus* L. egy széles bordáját ismerem föl. A hullámvonalú díszítmény többszöri tapasztalatom alapján későbbkori bélyegnek mondható.

20. Szamos-Újvár. Kérői fürdő. 1895-ben LAZÁR

Gy., a sz.-újvári laicus régiség-gyűjtő, birtokában több őskori tárgyat láttam, melyeket nevezett a kérii fürdő közelében gyűjtött. A lelőhelyet állítólag az a fősík képezi, mely a fürdőt éjszak felől határoló dacitistuffó magaslát (Vaczkoros) ugyancsak éjszaki „Mogyorós“ nevű eserjés lejtője után közvetlen következik. A két fősík közé egy keskeny vizmosás ékelődik. A szép, széles, lapos fősík a hatalmas dacitistuffó-padoknak köszöni keletkezését, melyeknek oldalába kőbányát is nyitottak. A Vaczkoros-esúes aljában nem messze a Szamos folyó holt medre látható. A tárgyak a következők: 4 drb. őrlőfenék-kő töredék kopott őrlési fölülettel; két drb. mállott, sötétszürke trachytis v. andesitistuffó (= pyrox. and. ?), egy aprón szemesés homokkőből és egy zöldes színű amphibolon trachytistuffó (?) A többi 3 mellett kivált ez az utóbbi volt igen szépen köralakra idomítva, alul dombordad fenékkal s fönt lapos őrlőlappal. A Szamos kavicsaiból egyszerűen használatba vett 8 drb. törökő. 2 ép, 6 töred. Anyaguk: vaskos quarz 3, congl.-quarz 2, menilitises-homokkő 1, muscovitises-gneiszquarz 2. A leghosszabb 11 cm. Részint egy, részint mindkét végükön ütésnyomok. Volt ezeken kívül még 1 csiszolt kis menil.-dacitistuffó eszközforgács, 1 kis, kékes szarúköves-tűzkő drb., továbbá kisebb kavicsok, menil. szürke dacitistuffó, vask. f. quarz szilánk és egy biotitisos, üveges anyagú rhyolithostrachytis, mint kőzettörmelék. — U. ottan előkerülnek durva művű cserepek apró kavics- és komokszemekkel mesterségesen dúsan keverve. Egyenesen fölálló perem mellett kevésse kifelé hajlót is láttam. Különféle elhelyezésben gyakori a pontdíszítés. A kérdéses tetősík annyira kedvező physiographiai viszonyokkal bír, hogy ottan ősemberi tanya s esetleg őstelep is létezhetett.

21. Sz.-Újvár. „Cast. stat. Congri.“ LÁZÁR tulajdonában van egy a ny.-lyuknál kettétört, quarz-andesitistuffó (dacitis) igen szép szabályosan alakított és egyenletesen megcsiszolt kőcsákány fele, melyet ő állítólag a római tábor éjszaki falán kívül talált volna. H. 8.5 cm, legn. szél. a nyél-lyuknál 4 cm, vastagsága 31 mm. Nyél-lyuk átm. 15 mm. Jellemző, hogy eltörése után a törés fölülete egész simára csiszolatott. Hegye 4 oldalú gúla-esúesban végződik.

22. Sz.-Újvár. Szent-Antal rét. 1895 nyarán a Szent-Antal rét közepén nyitott kaviestermelő gödrök szélén — kétség-

kivül a kavicslelepből kihányva — találtatott egy fekete kovapala kavicsból nagyjában megesiszolt ép kis kőbalta, melyet a tudatlan találó a nyél-lyukon kettétört s a nagyobbik darabot elajándékozta. Ez később saját gyűjteményembe került. Az ép balta hossza 8—9 cm volt, vastagsága 3 cm, nyél-lyuk átmérője 21 és 18 mm. A balta éle elkopott. A kavicsleleplel teljesen azonos jellegű és korú a kolozsvári tanítóképzői kerti kavicsüledékekkel, és figyelemre méltó, hogy a televény alatti alluvialis kavicsüledékekben itt ott már többször találtattak kőszerszámok.

23. Sz.-Újvár. Hétkereszthegy. E hegynek a Szent-Antal rétre lejtő oldalán, a téglavető és a széki hágó között gyéren 1—1 szarúkö forgács, 1 kis obsidianus szilánk s 1 éles végű, 4.5 cm hosszú monilitises-homokkő kés (?) fordult elő esereplel nélkül. E szilánkok a Sósvölgy és a Szamosvölgy közötti őskori átjárás nyomára mutatnak.

24. Sz.-Újvár, Sósvölgy. Még 1888 nyarán jött tudomásomra a Hesdát község által használt sóskút melletti esereplel hely, hol, másodmagammal ásva, nagymennyiségű eserepen kívül, mitsem találtunk. Közbotlenül a sóskút mellé húzódik le a hegynek egy kis nyúlványa, melynek lapos kis dombot képező végén egyre-másra zsúfolva hevernek a durva, majdnem mind díszített edényeserepek. A lelhelyen előzőleg PATAKI V. kolozsvári mérnök is ásott. A eserepek quarz homokkal kevert agyagból faz.-korong nélkül idomítottak, rossz égetésűek, téglá sárga, piros, fekete, barna v. szürke színűek. Vast. 4—12 mm. Perem többnyire egyenesen fölálló, kevesebb a kifelé hajló, s ritkább az alig behajló. Az edényfogantyúk: hegyes bütyökfogantyúk; alárendeltebb a hajlított szalagfűl kör alakú fülnyílással. Fenék lapos, síma. A díszítések a perem szélén, külső, s ritkán a belső oldalán láthatók. Díszítmények: pont, vessző; kevés az egyenes vonal. A nagyobb, durvább edényeken a lánzdísz s más domborúdísz egymagára fordul elő; a rajzdísz a kisebb edényeken együtt is alkalmaztatott. Kisebb-nagyobb fazekak és tálak. 2 vaskos quarzot, 1 quarzitis forgácsot s az *Unio batarus*, *Lam. var. ater Nilson* 1 héjtöredékét ismerem innen.

A esereplel hely közelében a hegy lábánál 1 barna tűzkő szilánkot találtam lehasítás nyomaival.

Ásatás eszközlése fölötte szükséges a kormeghatározás czéljából.

25. Sz.-Újvár. Petris. E határon a fűzesi út balfelén ásott árokból LÁZÁR 4 drb. díszes eserepet emelt ki. A vékony, csinos edények töredékein párhuzamos sorokban álló ferde vessző-dísz, hálózatos dísz, apró pont, zeg-zúgos szögvonaltú és íves-görbe vonaltú díszítés van.

26. Sz.-Újvár. Lunkai alsó terrasse. A Lunka előtti magaslat déli felén két szép lépesózetes fõnsík fekszik, melyek közül a fõlsõt, mint ősemeri tanyahelyet már leírtam volt.¹ Az alsó terrassen-on szintén vannak, de különbözõ korúnak látszó eserepek. Határozottan föl ismerhetők köztük az annyira jellemzõ tulajdonságok alapján a római edényeserepek, a melyek mellett nem kevésbbé jellegzetesek a többnyire korongolt, részint feketésbarna, dús homoktartalmú, részint hamúszínű, finom iszapolású, a perem alatt párhuzamos egyenesek közé az edény körül körben rajzolt szintén egyközűen haladó többszörös hullámvonaltú díszítmenyekkel ellátott föltétlenül vaskori eredetű edénytöredékek. Ezekkel együttesen találhatók még korong nélküli, durvább, praehist. jellegű eserepek, mind föllálló peremmel, de, a fõlsõ terrasseról alákerült darabokat nem tekintve, azok is a hullámdíszesekkel egyazon kor és nép emlékei. Ide tartoznak még fű- v. szalmaszálak és gabnapelyva benyomatait föltüntető égett agyagrögök, némelyikben 1—2 em átm. hengeres vesszők, botok lenyomataival. Előfordúlnak még széttördelt vaskos quarz, quarzit, vörös csillámpala stb. törmelékek; fehér, nem őskori állatcsontok, apró égett csontocskák; *Bos t.*, *Equus c.*, *Ovis a.*, *Sus scrofa* fogai s 1 *Anodonta sp.* héjtörmeléke. Az alsó terrasse déli szélén találtam 1 esiesői rhyolithos őrlőkõ töredékét, 1 szép congl. quarz kavics ép ütõkõvet, 2—3 kis obsidianus-szilánkot s néhány szarúkkõ-forgácsot. Ugyaninnen közül Dr. MÁRTONFI tanár különféle szilánkokat, 5.5 em átm. hálósúlyt (égett agyagból), egy 8 mm hosszú hengeralakú csontgyöngyöt, 1 őrlőkõ darabot és egy balta- v. ékféle esíszolt kőeszköz töredékét,² melyek a sz.-újvári áll. fögymn. gyűjteményében vannak. Az alsó terrasse kétségtelenül nem ősemeri település, hanem egy római-korbéli barbarus nép tanyahelye. (Szláv (?) nép.)

¹ L. A sz.-újvári lunkai ősemeri telep. Erd. Múz. Értesítõ, Term.-szak. XIX. k. (1897). p. 10—23.

² L. Erd. Múz. Értesítõ, Term.-szak XIV. k. (1892.) p. 357.

27. Sz.-Újvár. Szamos folyó medre. A lunkai „Szakadás” alatti kaviestelepen egy kis szürke homokkő v. dacitistuffó gyöngyfélét találtam, melynek fölülete bronzrozsdazöld színű, mintha kivülről beitatva lett volna. Átmérője 17 mm, vastagsága 13 mm, lyukátmérője 8 mm. Oldalain merőlegesen álló, párhuzamos, bekarcolt vonaldísz ékíti. Őskori telepről származhatik. A Szamos medrében gyakran akadhatni ősemeri eserepekre és kőszerszámokra, miket a espadékvizek, a csermelyek és patakok útján a Szamos fő- és mellékvölgyeiből alászállítanak már évszázadok óta, a mint ezt a folyó jelenlegi medrétől távolabb eső és már televény alá került régi kaviestelepeinek kőeszköz leletei igazolják.

28. Girolt. (Szolnok-Doboka m.) Néhai lovag MONTESSORI J. százados birtokában volt egy kis kőamuletum, melynek azonban lelhely-körülményei, sajnos, ismeretlenek. A gyönyörű szép kis tárgy egy szabályos, csinos, szépen csiszolt és átfúrt balta alakú ékszer; hossza 21 mm, szélessége változó, max. vastagsága az élnél 16 mm, a lyuknál 10 mm. Anyaga iaspisvörös színű, igen könnyen karezolható ismeretlen kő, (főstött, tömör agyagfaj?), melylyel azonos anyagú amuletum a széki őstelepen is került elő. Éle a bárdokhoz hasonlóan kissé oldalfelé görbül. A lyuk átmérője mindkét oldalt 4 mm, az átfúrás közepén csak 1.5–2 mm. Határozottan fölismerhető, hogy az átfúrással nem egy, hanem mindkét oldalról kezdve haladtak befelé. Az átfúró szerszám — mely a fúrás kezdőhelyén szélesebb üreget vajt, mint alább — kényszerítette a munkást arra, hogy mindkét oldalról kezdve a középig vigye a fúrást; ellenkező esetben a fúró az ily kis tárgyakon annyira kiszélesítené az üreget, hogy, mielőtt még a fúrás a követ 1 mm átmérőjű nyílással alul áttörhetné, már fölül az üreg széle a kő két oldalát érné, miáltal, az összetartási erő a lyukon át meggyengülván, az hamar kettétörne. A nagyobb kőtárgyak átfúrása mindig egyoldalú, ezért a nyél-lyuk átmérője mindig nagyobb a fúrás kezdetén, mint a bevégzése helyén. Ugyanilyen kétoldali fúrású az említett széki amuletum is, minélfogva a girolti példát bátran őskorinak állíthatni. Giroltról TORMA K. egy esákányforma baltát is gyűjtött.¹ Állítólag Girolton sok kőszer található.

¹ L. Kocz A., Erdély ősemlős maradványai és az ősemerre vonatkozó leletei. Erd. Múz. Egly. Évk. új folyam (1876.) 5 szám. p. 139. (sz. 64.).

29. Oláh-Péntek. (Szolnok-Doboka m.) A Sajgó faluba vivő hegyi úton az erdőben egy 5 em hosszú sötét szarukő darabot találtam a fölület egy agyagos kis vízmosásában. (Ősemerti nyom.)

30. Bábolna (Bábgyi) hegy. (Szolnok-Doboka m.) A 695 m magas, gyönyörű kilátást nyújtó fonsíkról legelőbb Dr. Koch A. egyet. tanár úr emlékezik meg¹ s később Dr. Mártonfi tanár is fölemlíti.² Magam az 1890. év aug. 1-én látogattam meg s a cserepek jellege alapján barbarus-telepnek ismertem föl; azonban, a hosszú gyaloglás fáradalmaitól lankadtan, a lehely tüzetesebb átkutatását nem végezhettem. Kiválóan érdekes e lehely, mert ily magasságban fekvő telepet nem ismerek.

31. Hosszúmező. (Szolnok-Doboka m.) Hosszúmező és Csáka községek között egy vízmosásban találtak (1887) egy *Cervus elaphus* L. (fossilis) 5 v. 6 ágú aganesot, melyet a saját gyűjteményembe ajándékoztak. Az ősemberrel vonatkozásban lévő aganes érdekes volta abban áll, hogy fölületén, különösen az ágakon, számos, kézzel eszközölt, mesterséges, régi bevágás v. reszelés szemlélhető. A rózsza fölötti 3-ik ág tövétől 5 emnyire m. e. félig van bereszelve s azután erőszakosan letörve. Kétségen kívül az ősember vadász-szákmánya volt a szarvas, melynek aganeságaiból esonteszközöket (árak) készített. A kékes-szürke finom iszap-üledékben (?) feküdt aganes esúcsa a 3-ik ág fölött le van törve. Vajjon egyéb tárgyak voltak-e a lehelyén, nem tudni.

32. Róna. (Szilágy m.) Az Erdélyi-medenceze szélén, a Rákóczi-hegynek Róna felé lejtő oldalán az édesvízi mészrétegekhez közel, egy obsidianus görgetményből³ lehasított 3 em hosszú és 2·2 em széles szilánkot találtam. Cserepet nem láttam a lehelyen. A Rákóczi-hegyről Torma K. — többször és nagyobb mennyiségben talált — bronz-esákányokat, lándzsahegyeket, tokosvésőket (stb.) közöl.⁴

33. Oláh-Bogáta. (Szolnok-Doboka m.) 1891. aug. 14-én a község lakóinál bronz-tárgyak után tudakozódva, egy bronzkarikát (kargyűrű) szerezhettem meg, mely egy vízmosásban találtatott. A

¹ A M. K. Földt. intézet 1885 évi jelentésében. pag. 68. IV. Alluvium.

² Erd. Múz. Értesítő. Term. szak. XIII. köt. (1891) p. 157.

³ Szerző „görély“-t ír. Szerk.

⁴ L. A Limes Dacicus felső része. M. T. Akad. Tört. Értek. IX. k. (1880)

sárga bronzból öntött karika átm. 74—77 mm, a hengeres drót vastagságának átm. 6—8 mm. A körív fele vastagodó, másik fele vékonyodó. A vékony patinával borított karika belső oldala síma, a külsején sűrűn egymás mellé harántosan húzott rovátkos vonalokkal díszes. Alakra nézve megegyezik a Dr. HAMPEL²J. tanár úr L-ik tábláján 1., 2. sz. a. bemutatott ugyanezestől oláh-bogáti példákkal.¹ Beszélték, hogy régebben az „Ogrogyásza“ határon szántás közben egy bronz-edény került elő telve ilyen karikákkal. (Hihetően az Erd. Múzeumban őrzött tárgyak voltak ezek.² Két különböző kis — állítólag arany — karikát a találó mondása szerint az ottani gör. hitű lelkész vett tulajdonába.

Oláh-Bogátáról egy a nyél-lyuknál kettétört, tömör quarzandesitis (dacitis) anyagú, érdekes alakú kőcsákány felét is sikerült saját gyűjteményem számára megszerezni. Lehelye: „Fácá Türguluj“ nevű határrész, patakmederben. Hossza a nyél-lyuktól az élig 8 cm legn. szél. a nyél-lyuknál 4·8 cm, vast. u. o. 4 cm, köríves élének hossza 6·5 cm, a nyél-lyuk és az él közötti része hengeres. Az ép csákány hossza 17—18 cm lehetett. A ny.-lyuk átmérője egyik oldalon nagyobb, mint a másik felől. Ez a kőműtermék bronztárgyakban bővelkedő lehelével kétségtelen bizonyítékot szolgáltat, hogy az ilyen karesú, szögletnélküli, hengeres és választékos formával bíró kőcsákányok — minők az imént említett kolozsvári (11 sz. a) és szamosújvári példák is — fém-, sőt épen bronzkori készítmények. Erdély területén nem ritkák az ily fémkori kőszerszámok. (Zálhai (?) is. Szolnok-Doboka m.) Oláh-Bogáta környékének alapos átkutatása igen kívánatos volna.

34. Kis-Havas. (Ezelőtt: Muncsel. Szolnok-Doboka m.) A „Mará luj Dregán“ nevű határrészen 2 ép, körösztalakú, bronzcsákány találtatott. Az egyik JÓZSA JÁNOS deési tanárhoz került, a másikat a találótól magam szereztem meg. A JÓZSA tanár csákánya 23 cm hosszú, éle 5 cm hosszú, a köröszalakú nyél-lyuk hossza 6·5 cm, a nyél-lyuk átmérője 2 cm és a köröszöt fődő korong átmérője

¹ L. A Bronzkor emlékei Magyarhonban. I. rész: Képes atlasz. (L. tábla.)

² L. Id. mű. II. rész: A leletek statisztikája. pag. 105.; és TÉGLÁS G., Az erd. medence őstörténelméhez. — Erd. Múz. Értesítő. Term.-szak. IX. k. (1887) p. 59. (sz. 311.)

5—6 cm. Zöld patina borítja. A nyél-lyuk hüvelyének két oldalán 1—1 erősítő szöglet emelkedik ki. Az én csákányom hossza 20—20·5 cm, éle 3·3 cm, a nyél-lyuktól az élig 12·5 cm, a nyél-hüvelyének hossza 6 cm, átmérője a két oldalon 1·8 és 1·9 cm. Buzogány tányérja köralakú; átmérője 58 mm. A tányér felső lapjának közepéből egy 1·5 cm magas kis csúcs emelkedik ki. A csákány alakja szabályos; anyaga itt-ott üreges és fölületén faragás nyomai látszanak. Az öntő-minta (matrix) darabok összetalálkozó helyei a csákány szélein világosan fölismerhetők. Az öntés után kisimítás céljából megfaragták, vésték vagy reszelték. A két csákány nem mindenben megegyező. A JÓZSA tanáré a DR. HAMPEL J. atlasza XXIX—XXX-ik táblájának 1 a. b. példáihoz hasonlít.

E leleten kívül a „Füntünye” nevű határon állítólag még 3 drb fém- (bronz- v. réz ?) tárgyat találtak szántás közben, de ezek elkallódtak.

35. B ü d ö s p a t a k a. (Szolnok-Doboka m.) A nagybányai áll. út közbötnen baloldali szélén fekvő, kővületeket is tartalmazó Ődesvízi mészkőbánya törmelékei között egy kékes-szürke színű, chaledonszerű szarúkból lévő kis nucleus (magkő) 28 mm hosszú töredéket találtam. Fölületén 13 szilánk lehasítási nyom látható.

36. P e t ő r é t. (Ezelőtt: P e t y e r i t y e. Szolnok-Doboka m.) A Magyar-Lápostól délnyugatra fekvő Petőrét határán 1885 év táján egy érdekes bronzkori-lelet került napfényre. A lelet SERLEGI DEZSŐ mérnök elbeszélése szerint 5 drb. mind különböző alakú bronz-esákányból, 1 kerek, karpereczforma arany- és 1 spiralis-alakú, bronz-drót tárgyból állott, a melyek egy esérép-edénybe voltak elrejtve a földben. Az edényt széttörték, a lelet pedig elkallódott; egy csákányt SERLEGI D. mérnök szerzett meg, egy másik PATAKI V. kolozsvári mérnök magángyűjteményébe került; az arany ékszert állítólag egy bányatiszt vette meg 15 o. é. frt.-ért a találó földművestől. A SERLEGI úr tulajdonában lévő eszköz hossza 18·5 cm, élhossz 3 cm, az élnyúlvány átlagos szél. 2 cm, vastags. 1·5 cm, nyél-lyuk átmérője alul is, fölül is 2·3 cm. A csákánynak, nyél-lyuk felőli végén egy dombordad taréj-alakú él erősíti meg a nyél-lyuknak hosszirányban megnyúlt falát. Fölületét gyöngye patina borítja. Alakja megegyezik a DR. HAMPEL-féle atlasz (I. r.) XXXI. táblájának 2 számú példájával.

37. Fölső-Szőcs. (Szolnok-Doboka m.) Már Torma K. (id. m.) kitünteteti északi Dacia térképén Fölső-Szőcsöt, mint barbarus-tanyát v. lelhelyt, melynek határában barbarus-tumulusokat is jelez. Nekem is többen emlegették az ottan előforduló urnák sokaságát, s egyzersmind egy onnan származó eserép darab is birtokomba jutott. A homokkal kevert agyagból korong nélkül idomított edényt csak külső tüzelés által égették meg (kívül t.-piros), belseje ellenben feketén maradt. Az é. edény bonyolult díszítéssel bírt s ezért e eseréptöredéken látható sajátos díszről nem lehet teljes képet nyerni. Föltétlenül vaskori (k. b. római korbeli) s talán dák-metanasta-jazig eredetű. Az urnalelhely állítólag 2—3 holdnyi területű.

38. Közárvár. (Szolnok-Doboka m.) Rácz Gyula úrnál Kuduban láttam egy kis — onnan származó — bronz esákányt. Hossza 13 cm, a meghosszabított nyéltok hüvelyének hossza 5 cm, átm. 23 mm, élhossz 2 cm, a buzogány-tányér átm. 3·5 cm. A korong közepéből egy kis csücsök emelkedik ki. Anyaga belül tömör; kidolgozása egészen sima; patináját ledörzsölték.

39. Magyar-Borzás. (Szolnok-D. m.) Határán gyakoriak a kőszerszámok, mert Rácz Gy. úr szerint még a községi örök botjain is voltak átfúrt őskori kőszerszámok. Torma K. barbarus tanyát v. lelhelyt jelez itten (északi Dacia térképe). Dr. Mártonfi tanár „egy jókora obsidián szilánkot“ közöl innen. (id. m. p. 357).

40. Ördögös-Fűzes. (Szolnok-Doboka m.) Az erdélyi múzeumban több bronztárgy van Fűzesről, mint régebbi lelet.¹

1895 tavaszán egy még érdekesebb és gazdagabb bronzkines találatot² Fűzes „Szajkószeg“ nevű határrészén, mely állítólag „egy kis hivatalos pressió“ segélyével 12 frt árban Dr. Temesvári J. tanár birtokába került. 1895-ben meglátogatva Fűzest, a kinstaláló elbeszélése alapján fölkerestem a kines fekvőhelyét, mely a község nyugati vége felől nem épen 1 Km-nyire, a fűzesi patak balpartja fölött, a városi erdő szélétől 10 lépésre, oda esik, hol az új spec. térkép Zone 17. Col. XXX. (Szamos-Újvár) lapján

¹ L. DR. HAMPEL J., A Bronzkor emlékei Magyarh. II. r. pag. 103.

² L. DR. HAMPEL J., Az aranyosi és ördögös-fűzesi őskori bronzleletek. Arch. Ért. 1895. (Új folyam.) XV. k. pag. 193—201.

a „Văle Fisesiului“ fölírat 1-ső *i* bötűje van, s melytől nem messzi a patak 2—3 nagyobb kanyarúlatot tesz. S nem éréktelen, hogy Dr. MÁRTONFI tanár épen a „Corodele“ éjszaki lejtőjéről közölt egy őstörténeti eserepet, melynek jellege szintén bronzkorra mutat. (id. m. p. 152.)

A kincs, egy nagyobb üstben elrejtve, a fölülettől 1—3 dem mélyen feküdt; edényeserép nem volt. A találó a lelet körül minden irányban m. e. 3 m szélesen fölvagdalta ekéjével a talajt, de többet nem talált. Én, kézi esákányommal ásva, az üst fenék darabjait még eredeti helyén (3 dem) találtam, de pléh- és drót-töredéken kívül nem volt többé nagyobb tárgy. A vékony pléhek közt bronzedény peremtöredékek is vannak, melyeknek alakja és vastagsága szerint határozottan 5—6 féle különböző kis edényke maradványai ismermerhetők föl. 1. Vékony, egészen hátrahajtott peremű edény. 2. Kissé kifelé görbült vastagabb (1·5 mm) peremű edény. 3. Majdnem 2 mm vast., egyenesen fölálló perem; 4. Kissé befelé ferdülő síma 1·5 mm vastag perem; a kerek edény szájának peremtávolsága 8·5—9 cm. 5. Vékony, ($\frac{2}{3}$ mm vast.) gyöngé bordával bíró fölálló perem; a 6 ik bizonytalan. Kis üstforma tálak voltak, melyeknek oldalfalai $\frac{1}{3}$ — $\frac{1}{2}$ mm vastagsággal bírnak; nem esoda tehát, hogy oly apró foszlányokra estek széjjel. A nagy üst pereméből való 2 töredéken laposra vert szög s egy másikon pedig (melynek párja hiányzik) kúpidomú ereszték áll kifelé. E darabokra volt erősítve az edényt tartó horog két vége. 1·5 mm vast. drótból, 12 mm hossz tengelyű (6 mm széles) tojásdad üreget bezáró kis spirális-tekeres töredékei; miket közbötlén egymásra helyezve, m. e. 5—6 cm hosszú tekereset tesznek ki. A drót belső oldala lapos, kívülről domború.

41. Ördögös-Fűzes. (U. o.) Szántás közben egy fűzesi földművelő állítólag egy nagy bronz-esákányt (szerinte réz) talált a helység határában, de otthon elveszett. A „Nagy-Zsédem“ árkánál állítólag edényeserepek. RÁCZ Gy. szerint a „Hangyavár“ nevű helyen őstörténeti tárgyak fordulnak elő.

42. Boneznyires. (Szolnok D. m.) Dealu Bueutir. 1893-ban fölkerestem a Dr. MÁRTONFI tanártól közölt ama „baltaféle eszköz“ lelhelyét, melyet közlő „a boneznyiresi határ északi sarkában“ találnak jelöl. (id. m. p. 152). A lelhely a Mikola és Boneznyires

között fekvő 458 m magas „Dealul Bucurii“ nyugati lábánál, a hegy e lejtőjét metsző legnagyobb vízmosásban van (út melletti esorgó.) A vízmosás felső végénél a szürke televényből kerülnek ki igen gyéren öseserepek, vastos quarz forgácsok és 1—1 esiszolt kőszerszám. A lesiető esermely vizét eltorlaszolja, annak medrében én is ráakadtam egy ép, nagy vésőbaltára. A szabályosan alakított és esiszolt eszköz h. 14 cm, sz. 5·5 cm, vast. 4 cm. Egyik oldala lapos, a másik hengeres; felső végén ütések nyomai láthatók. (Anyaga ismeretlen kőzet.) Gránátos esillámpalából nehezen megalkított és csak helyenként nagyjában ledörzsölt, esorbított élő vésőbalta, melynek azonos anyagát a széki vicekúti őstelepen is megtaláltam, mint forgácsokat. H. 8·5 cm, legnagyobb szél. az élnél 7 cm. Felső végén ütések nyomai vannak. A eserepek igen durva munkájú idomtalan nagy edények töredékei homokmentes földes agyagból. Perem fölálló; fogantyú részint széles, részint nagy kúpalakú bütyök. Sövénykunyhó lakástól eredő égett agyagtapszörögök hengeres favesszők lenyomataival is kerültek elő pár példában. A vízmosás felső részén lévő kis völgyteknő egynéhány ősemler rövid idejű tanyája volt. (Vándor megállóhely.)

43. Kis-Szék. (ezelőtt: Székuláj. Szolnok-Doboka m.) Határán egy földmives egy ép, fekete színű átfürt kőszekőzt talált, melyről oly kimerítően nyilatkozott, hogy nem lehet okom állításának igazságában kételkedni. A kőszek a háznál elveszett. A Kodomárk nevű völgymedenceze baloldali lejtőjének rozsdás színű diluvialis agyagja fölületén (szántóföld) egy *Elephas prim.* zápfog találtatott.¹ A völgyfenekén néhány pirosra égett öseserép fordult elő.

44. Vasas-Szentiván. (Szolnok-Doboka m.) 1895. év nyarán több ép urnát találtak, melyekből egy eserépdrb. gyűjteményembe került. Ez korongolt, finom iszapolású, 10—11 mm falvastagságú, kékes-szürke vagy hamuszínű eserép az edény körül 6—7 párhuzamosan haladó egyenes közötti 6 egyközű hullámvonalú díszítménnyel. Az edény oldalán a hullámesoport többszörösen volt bekarezolva. A szentiváni magas, nagy urnához hasonló edények országsszerte gyakran kerülnek elő ép állapotban. Nem őskoriak!

¹ Új spec. térkép. Zone 18. Col. XXX. Szék und Mocs lapja.

45. *Szent-Egyed.* (Szolnok-Doboka m.) A helység s az Új-tó keleti vége között a völgy keleti magaslatainak lejtőjén keletkezett vizmosások egyike edényeserepeket juttatott alá a záporok iszapjával. Néhány esont-darabon s a *Bos taurus* L. 1 zápfogán kívül megemlítendő egy 11 cm. hosszú pörkölt és sima esont-ár szarvasagancsból. Pörkölés által az agancs és esont keményebb állományt nyer. Tövéen reszelés nyomai látszanak, a mint e mellékágot, az agancstörzsről lereszelve, letörték.

46. *Magyar-Palatka.* (Kolozs m.) A község egy szélső (éjszak felőli?) kis utcájában fekvő domboeska oldalából, a csapadékvizek által kimosatva, őskori eserepek kerülnek fölszínre, azért itten ásatás eszközlése ajánlatos. Dr. MÁRTONFI tanár saját gyűjtéséből 2 kőszerszámot közölt innen, melyek eserepekkel együtt találtak. (id. m. p. 155) Egy palatukai földmivesnél még láttam később egy szabályosan alakított és csiszolt, a nyél-lyuknál kettétört fekete quarzitis-kalapács felét, melynek tetején másodsor is megkezdett fűrés nyoma szemlélhető. Találója meteoron-nak tartván, magas ára miatt nem lehetett megszerezni. Ez adatok őstelepre engednek következtetni.

47. *Meleg-Földvár.* (Szolnok-Doboka m.) A Dr. MÁRTONFI tanártól közölt kőbuzogány lelhelye a „Hosszúbérez” dülő szántói (id. m. p. 156). Határozottan fém- (bronz-) kori eredetű.

48. *Szabéd—Póka-Keresztúr.* (Maros-Torda m.) A két helység között fekvő „Hársas” nevű erdőben,¹ az úton körösz túl folyó esermelybeu egy hargitai amphibolon-andesitis (Maros-) kavicsból minden alakítás nélkül egyszerűen csak használatba vett ép ütkövet találtam. Hossza 9·5 cm. Végein és oldalain ütésnyomok.

49. *Póka-Keresztúr.* (Maros-Torda m.) E községtől nyugatra eső területen, a szabédi szekérút egy meredek bevágásának 1 m vastag televény oldalfalából hullott az útra egy esinos formájú, aprószemű amph.-andesitis kavicsból esekély símitgatással alkalmasabbá tett lapos, ép ütkő. Hossza 8·5 cm. Mindkét végén az ütések koptatásai által félkörív-alakúan idomult. A ferde oldali

¹ Új spec. térkép. Z. 19. C. XXXI. Maros-Vásárhely lapja.

ütések által — mit az eszköz épségének továbbtartása ezéjából tettek — a kő egyik végén 2 típusos ferde ütéslap keletkezett.

50. *Ger ny e s z e g.* (Maros-Torda m.) A helységtől délkeletre fekvő Z. O. (téglavető) helyen¹ ifjú GR. TELEKI DOMOKOS ásatása folytán több őskori tárgy került elő. Egy terrasse televényében a felszíntől 8—10 dem mélységig fordulnak elő a tárgyak, melyekből 1895 nyarán kezdetleges díszítéssel bíró edényeserepeket, 1 kis bronzkarikát, vasból való tokos vésőt (celt), *Equus cab. és Bos taur.* csont darabjait láttam az ottani kastélyban. Egy kőbalta töredékén kívül még több más tárgy is Budapestre vitetett.

51. *K e e z e.* (Torda-Aranyos m.) DEÉSI Gy. kolozsvári tanító-kép.-int. növendék Maros-Ludas és Keeze közt a Maros f. jobboldali meredek partja omladékai közt 1890-ben egy csinos, hagyma-alakú, 38 mm átm., 25 mm mag., ép fonó-orsógombot talált égetett agyagból. Legszélső karimája ferde állású vessző díszítést visel. Az orsópáleza üregének átm. 8—10 mm. Határozottan egy typicus alakú fonó-orsógomb ez, mit a rajta lévő ékités is bizonyíthat, mivel a víz színe alatt érvényesülő hálónéhezék díszítése czéltalan lett volna. A lelhely s általában a mezőség felőli Marosvidék tűzetes átkutatása igen háládatos munkát képezhet. Az orsógomb saját gyűjteményemben.

52. *S z e l i e s e.* (Torda-Aranyos m.) A helységben az 1891. évi tűzvész után történt házépítési földmunkálatok alkalmával a televényből itt-ott őstörténeti eserepeket hánytak ki a fölületre. A falut magába foglaló teknőalakú völgyben ősemberi tanya lehetett. (Határán őstelep. I. I. r. 14 sz. a.)

53. *M i k e s.* (Torda-Aranyos m.) A falu keleti oldalán emelkedő „Dealu Turzi“ lábánál, közböten a szekérút szélén végzett földlemetszés egy 14 mm széles, szabályos idomú obsidianus szilánk (kés) 17 mm hosszú töredékét juttatta fölszínre. Fölül 3 szilánk lehasítás-nyomot mutat.

54. *T ú r.* (Torda-Aranyos m.) A község és az állami út között fekvő szántóföldön egy 2·5 cm hosszú chalcedonszerű tűzkőszilánkot találtam lehasítási nyomokkal. (A közelben őstelep. I. r. 17 sz.)

¹ L. Új spec. térkép. Z. 19 C. XXXI Maros-Vásárhely lapját.

55. T ú r i h a s a d é k. (U o.) Boldogült Dr. PRIMICS GY. a hasadék éjszakkéleti oldala fölötti szántókon talált egy porphyritis-kaviesből készített kőszköz-töredéket. U. o. „föltűnően sok és változatos durva eserép is fordul elő”.¹ Az 5 cm. hosszú nyíllyukkal bíró kőszköz fúrása jellemző, hogy az üreg oldalain esupa egyközű körvonalak vannak a fúrás által a kőbe karczolva. (Saját gyűjtem.) A lelhely kétségkívül őstelep.

56. T o r d a i h a s a d é k. (U. o.) A hasadék torkolata és a szindi fehéragyag-gödör közötti szántókon 1 kis silex-nucleust s 1 kova szilánkot találtam.

57. T o r d a i h a s a d é k. (U. o.) Az E. K. E. m e n e d é k- h á z a mellett faültetés végett ásott k. b. $\frac{1}{2}$ m. mély gödrökben több eserép darabot találtam. A szokásos durva eserepeken kívül a menház körül 2 drb. megesonkult vaskos quarz gömbtörőkő s quarz és szarúkö törmelékek is heverték a fölületen. A eserepek díszítése a következő: leggyakoribb az összetérő egyenes vonal, láncdísz, aztán a ferde állású vessző-sor és pontdísz az edény körül a peremen. Egy dús homokos, jól égetett piros eserepen több párhuzamos egyenes közt 3 tagú szintén párhuz. hullámvonal 2 sora látható. (Tanyahely volt.)

58. T o r d a i h a s a d é k. A balparti tetőn 3 kis eserép s néhány quarz kavieska, a jobboldali tetőn pedig egyetlen egy eserép nélkül 1 kis chalcidon-, 1 szürke szarúkö-szilánk, 1 ép kis quarz kavieska meg 2 hasított quarz- (kavies-) forgács voltak találhatók. (1896.)

59. B a l á z s f a l v a. (Alsó-Fehér m.) Dr. Koch A. egyet. tanár úr gyűjtéséből vannak az Erd. Múz. Egl. gyűjteményében: díszes eserepek, vaskos veres quarz-kavieska, *Bos taurus* L. 2 zápfoga, 1 *Cervus elaphus* L. agancság töredéke s *Unio batavus* Lam. 5 apró kerekded héjja. (A lelhely, La Peru hegy, őstelep.)²

60. C s i k - R á k o s. (Csik m.) MÁTHÉ D. kolozsvári tanító-kép.-int. növendék egy kis átfúrt agyag-golyót hozott nekem a nevezett helység határából. Átm 26 mm, magass. 18 mm, a lyuk átm. 7

¹ L. A kőkori emberre vonatkozó új adatok Kolozsvár környékéről. Erd. Muz. Értesítő. Term. Szak XI. köt. (1889.) p. 169.

² Erd. Muz. Értesítő. Term. Szak. XVI. köt. (1894.) p. 28.

mm. A finom homokos agyagból gyöngén égetett és alul-fölül le-
metszett gömbalakú ép tárgy orsógomb, de fölfűzésre szánt gyöngy
is lehet. Főntnevezett elbeszélése szerint Csik-Rákos határának
szántóin lyukas kővek, az ottani lakosoktól u. n. „menykővek v.
isten-nyilák“ is találhatók.

Jegyzet. 1896 őszén Szamos-Újvárt ORNSTEIN J. őrnagy úr
társaságában a római Cast. stat. Congri-hoz tartozó ager decumanus
területén sétálva, a malomárok jobbparti földfalában egy korongolt, finom
iszapolású, homokos, hamuszínű nagy edényből származó római cserépet találtam,
melyen az edény körül haladó párhuzamos egyenesek közötti mezőn szintén
párhuzamosan vonuló 4 bekarcsolt, szelid hajlású hullámvonal foglal helyet.
Ugyancsak római telepes kezemunkája a cseréppel együtt talált egy durvább
homokszemekkel kevert égett agyagrög, melynek egyik oldalán 18 és 20 mm
átm. 2 hengeres, síma páleza egymás melletti benyomata szemlélhető. Érdekesnek
tartom ez észleletemet az őskori adatok után ide följegyezni, mivel a Kr. u.
110—274 évek közötti időben létezett római település korából maradt hullám-
díszes cserép korhatározó jelentőséggel bír az analogus jellegű edényleleteket
illetőleg.

III. Újabb leletek a boncznyiresi „Valea Holcserági“ telepről.

E telepet ismertető közleményem megjelenése óta¹ a
szamos-újvári régiség-gyűjtő LÁZÁR GY. — a telepen eszközölt
gyűjtései folytán — több ősemberi tárgyat hozott hozzám, melyek
között a telep ismeretére nézve több új s részben igen fontos
adatot találtam s ezért azoknak följegyzését el nem mulaszthattam.
A látott tárgyak elősorolását csoportosítva adom a következőkben:

A) *Eszközök.*

a) Két alakított és simán esiszolt ép kővéső. Egyik zöldes-
szürke menilitises dacitis-tuffóból; hossza 7.5 cm, ívalakú élhossza
4.5 cm, felső vége keskenyebb. A másik súlyos, tömör, sötét quarz-
andesitis anyagú; fölülete a földpát kimálása miatt likaesszá lett.
Hossza 7 cm, gyöngén íves élének hossza 4 cm, felső keskeny
végén fával eszközölt ütések nyomai vannak. Mindkét véső alsó
oldala lapos és fölhajlik az élhez; a felső oldal domború.

b) Őrlőfenék-kő 4 drb., u. m. csiesói rhyolithosból 1, pyroxenon-

¹ Erd. Muz. Ertesítő. Term. szak. XVII. k. (1895.) p. 31.

andesitis 1, mállott pyroxenon, and. vagy dioritis (?) 1 és vöröses, mállott amph.-and. 1 drb. Egyik igen szép símán kőralakúra idomított; űrlőlapja lapos, szélei kiélesedők, feneke domború.

c) Törő-, ütő- vagy morzsolókő m. e. 10—12 van jelen, részint ép, részint esonkült és töredék állapotban. Anyaguk legnagyobbbrészt alakítás nélkül használatba vett kavics; legtöbb quarz, 1 granito, 1 quarz-and. (dacit.), 1 súlyos, igen tömör feketés kőzet, 1 amph.-and., 1 muscovitis-gneisz, stb. Két példa alakított és megesiszolt; egyik 6·5 cm hosszú, ép, lapos hengeres, a másik lekerekített 4 old. hasábalakú töredék. Legnagyobb hossza 9—10 cm. A gömbidomúakon körben, a többin egy vagy mindkét végükön rendszeren inkább ferde-oldali ütésnyomok vannak; némelyik a koptatóadás miatt jelentékenyen megrövidült. Egy igen typicus ütőkő végén a ferde oldali 2 ütőlap érintkezése vonalán egy él keletkezett a kő középészén.

d) Zöldes, kristályos (amph.) palából esiszolt ismeretlen eszköz kis töredéke. Egy másik 6·3 cm. hosszú vérvörös színű (iaspis?) kőből esiszolt idomtalan tárgy szintén ismeretlen czélú. (Dísz- vagy játék-tárgy.)

e) Sárga tűzkő szilánk, hossza 30 mm; két obsidianus szilánk, egyik ép, 28 mm hosszú, és 1 szürke szarúkő szilánk töredéke, mind alakítottak. 3·5 cm hosszú magkőféle szarúkő drb. szabálytalan irányú lehasításokkal. 1 kis vörös iaspiskavics.

f) Nevezett gyűjtő egy kis bronzdarabot is hozott a többi tárgyakkal együtt, állítólag a telep szántóföldjeinek fölületéről. A világos-zöld patinával bíró, 1 mm vastagságú bronzból készült tárgy egy fibulának töredéke, feje, mely tökéletesen megegyezik RADIMSKY művének 67-ik oldalán látható 248-ik ábra felső negyedrésszel, t. i. mindkét oldalon 3—3 spiralis csavarulattal.¹ A fibula fejszélessége 14 mm. (La Tène idom.)

g) Fonó-orsógomb töredékes darabja. Magassága 15 mm, a lyuk átmérője 4 mm, az ép átmérője 5—6 cm lehetett. Közepén a lyuk körül vastagabb s innen széle felé elvékonyodik. Jellemző rajta a lapítottság, valamint különleges diszítése is. A lapos

¹ RADIMSKY V., Die praehistorischen Fundstätten, etc. Sarajevo. 1891. pag. 67.

gomb alsó lapjának szélein a \equiv jel hatszor van berajzolva az üreg körül körben, fölülről pedig ugyanoly elrendezésben \equiv a római II és I egymás mellé helyezett képe látható. Feketés-szürke égetett agyagkerék szélein megcsontkítva. Magassága 25 mm, az üreg átm. 5 mm. Különös sajátága az a Saturnus gyűrűjéhez hasonló eszerépív, mely a kerék-agyától kifelé ékalakúan elkeskenyedik s így az egésznek átm. 5—6 cm. Fonó-orsó. Egy nagyjában ép, szürke égett agyagból való, 34 mm magas, 9 mm átm. lyukkal átfűrt gyöngy, melynek rendeltetése bizonytalan; lehet fonó-orsó, hálósúly s esetleg ékszer is (?). Legnagyobb kidomborodásának éle egyszerűen díszes. Egy másik 34 mm magas, dombordad égett agyag-golyó töredéke is van jelen.

h) Szabályos 4 oldalú esonka-gúla idomú, égetett agyagtárgy felső töredék-részlete. Alja hiányzik. Két lap irányában vízszintesen át volt fűrva; fölakgatva, kétségkívül nehezkül szolgált. Az átfűrástól a tetejéig 4 cm magas, de a lyuktól — hol kettétört — lefelé még vastagabb lehetett. Az oldalak szélessége a lyuknál 5·5—6 cm, tetején 4—4·5 cm, a lyuk átmérője 7 mm. Felső, alig dombordad lapján egy szabályos körösztalak van bemetszve. Rendeltetése: szövőszék-súly lehetett.

B) Edények.

E csoportba m. e. 40—50 többnyire díszes eszerép tartozik a hozott tárgyak közül, azonban a telepről közzétett alapeírásomban foglalt keramikai adatokon kívül csak kevés újabb adatról tehetek említést s ezek is inkább a már ismeretes adatok számarányát gyarapítják. Első sorban kell említenem egy néhány szűrő-edény eserepet, melyeken a 2—3—4 mm átm. lyukak részint rendetlenül (összevissza) állanak, részint pedig az edény körül haladó vízszintes irányú sorokba vannak beszurkálva. Perem mind fölálló. A másfajta edénytöredékek közt volt 6 egyenesen fölálló s 6 többé-kevésbé kifelé hajló peremű eszerép, mely utóbbiak között 3 perem egymást ferdén metsző párhuzamos egyenesekkel kívül-belül díszített. Edényfogantyúkból 5 alacsony, dombordad bütyökfogantyút a nagyobb edényekről, 4 átfűrt csücsökfület a kisebb edényekről s 7 drb. különböző változatú hajlított agyagszalag fület láttam, részint körded, részint tojásdad alakú fülnyílással. A tört. előtti kor későbbi idő-

szakaiban készült edényeken gyakran találkozhatni oly agyagszallag fülekkel, melyeknek alsó és felső vége ellaposodó, fölül esetleg egy tompa kis csücsök díszíti a peremhez közel, a fülszalag középrésze pedig hengeresre v. három oldalúra alakított. Ezeket relativus kor-meghatározó jelentőségűeknek tapasztaltam megfigyeléseimben.¹ A közönségesen használni szokott díszítményi elemek mellett új díszítési alakok is kerültek elő, nevezetesen egymás fölött párhuzamosan berajzolt félköríves görbe vonalak, rhombusidomú szemeket mutató hálódísz, egyenlőtlen íves vonalak, egyenlő oldalú háromszögű betűzdelés, végül pedig ugyanily 3-szögű idom, közepén domború ponttal. Ez utóbbi díszítés eszköze egy 3 oldalúra megfaragott végű fáska volt, melynek (3-szög) közepébe egy kis lyukat mélyítettek. Némely igen változatosan alkotott, csinos képet nyújtó díszítmény összeállítására igen is hosszadalmas, fárasztó, tehát türelmes munkát követelt, mit az őskori fazekasok s egyszersmind iparművészek természetes ösztönük kielégítésére igen szívesen teljesítettek.

Fölemlítendő egy 4–5 cm hosszú eserépforma, 10 mm vastag, fénylő ólomszürke színű tárgy, melynek anyaga finom iszapolású homokszemekkel kevert graphitispór-eserép lehet. Újabban talált edény-fajok a szűrő és a lapos táleza.

C) Konyhahulladékokból új adat az *Equus caballus* L. egy alsó állkapcsi repedezett zápfoga. Előkerült még néhány *Bos taurus* L. fogán kívül egy *Cervus* sp. (fiatal *C. elaphus*?) agancstörödéke, melyen jól láthatni, mint vágják körül az aganes külső, kemény kérgét éles fémesszközzel s azután a belső még összetartó csontszövetű részt kézzel letörték. Összesen 6 állatfaj a telepen.

D) Igen érdekes lelettárgy egy égkékszínű, kissé tisztátalan anyagú, festett üveg- (zománcz) karika 2 cm hosszú töredéke, mely 7 mm széles és 1 mm vastag domború szélű lemezből v. üvegszalagból áll. Ennek belső oldala síma, ellenben kívül reáolvasztott esőppalakú, belül üres hólyagoeszkák díszítik láncszerű elhelyezéshez hasonlóan. Fölakgatva ékszerűl szolgált.

Egy eseréptörödéken 10 mm átméretű lyuk látható s ennek oldalain körgyűrűk szemlélhetők.

¹ L. Orosz E., A Kurjáska Gredai ősemberi telep Kécsán (Torontál m.). Erdélyi Múzeum. (1896); XIII. k. különnyomat pag. 14 (sz. 7).

A Valea Hoies. telepről itten újonan elősorolt őstárgyak közül 2 adat, t. i. a fibula és az üveg-gyöngy újabb következtetést von maga után. E két tárgy jelenléte, de kivált a La-Tène idomú fibula már történelem előtti vaskori eredetre vall s habár e telepések kő- és bronz-szerszámaik mellett vaseszközöket föltétlenül nem is használtak, s így tehát ők tulajdonképen a bronzkori műveltségi fokán éltek még, mindamellettt voltak már az európai népek közt olyanok, kiknél ugyanazon időben a vaskor uralma beköszönhetett s a kiktől némely vaskori jellegű tárgyak, kivált ékszerek (fibula, üveg-gyöngy, stb.) eserekereskedés útján a különböző népekhez is eljutottak; ennélfogva a boneznyiresi telep a maga telepesei művelődésének szempontjából (relative) bronzkori ugyan, de a művelődés általánosan előhaladott volta szerint (absolute) vaskori. Világos bizonyíték ez, hogy az őskori művelődés-történelem szempontjából általánosan helyesnek tekintett THOMSON-féle hármassorolás egyes szakai egyazon időben és minden helyen nem általánosíthatók az egész emberiségre. De a jelen észlelet szépen kitünteti azt a közönséges igazságot is, hogy minél nagyobb az ősembertan — mint tapasztalati tudomány — rendelkezésére álló ősrégészeti anyag, annál biztosabbak a tanulmányozás eredményei és következtetései.
